

ETNOGRAFSKI ODDELEK POKRAJINSKEGA MUZEJA ZA POMURJE V MURSKI SOBOTI

Vlasta Koren

Etnografski oddelek Pokrajinskega muzeja za Pomurje v Murški Soboti je nastal v zadnjih desetih letih. Ob ustanovitvi muzeja 1955 leta je imel ta oddelek le 30 etnografskih predmetov. Z intenzivnim in sistematičnim delom v desetih letih, v okviru pičlih finančnih sredstev za odkup, smo do danes zbrali na terenu okrog 1100 etnografskih predmetov. Od tega so najštevilnejše zbirka tekstila (397 predmetov), zbirka notranje opreme (107 predmetov) in ljudske umetnosti (79 predmetov).

Etnografski oddelek, ki obsega nad 700 razstavljenih predmetov, zavzema sedaj največji del muzejskega prostora. Predmeti po posameznih zbirkah časovno pripadajo 19. in prvi polovici 20. stoletja, nekaj je tudi časovno starejših predmetov, predvsem iz ljudske umetnosti. Razstavljeni eksponati predstavljajo naslednja področja ljudske dejavnosti v Pomurju: poljedelstvo, živinorejo, čebelarstvo, vinogradništvo, domačo obrt in hišna opravila, ljudsko umetniško oblikovanje ter ljudsko prehrano in običaje. Ostale zbirke so deponirane zaradi pomanjkanja prostora in so to podlaga za tematske občasne razstave v muzeju.

V narodopisnem oddelku se razstava začne s predmeti, ki ponazarjajo lov in ribolov. Poleg makete tipičnega mlina na reki Muri in mlinarskih insignijev so razstavljene priprave, s katerimi so domačini lovili ribe v Muri in potokih. Za ribolov je služila »vódica« na dva trnka (Bistrica), »bardon« so železne vile za nabadanje rib v vodi (Ižakovci), »puntar« posoda iz desk, ki so jo nastavljali ribam v mirni vodi (Renkovci) in mreža »sak« iz vasi Mele. V stranskem hodniku muzeja je razstavljen 7 metrov dolg, pooglenel »kump« — drevak iz enega debla, ki je iz 18. stoletja. Na dveh takih kumpih je nekdam plaval rečni mlin na Muri.

Poljedelstvo in živinoreja sta na tem območju glavni gospodarski panogi. Glavno poljedelsko orodje je plug, ki je bil tu skoraj do konca 19. stoletja v celoti lesen. Tak primer vidimo na razstavi, iz Cezanjevec pri Ljutomeru. Za brananje so tu po starem uporabljali drevesa z okleščenimi vejami, nato pa povsem lesene brane, kakršno vidimo tudi na razstavi (Tropovci). Poljedelstvo na razstavi zastopajo še razna druga orodja: kosa z vodèrjem, grablje, srp, cepec, vile, »kvátre« in razne oblike motik. Pri živinoreji bi omenili razstavljene jarme. Za vprego goveje živine so upo-

rabljali v Prekmurju največ dvojne jarme, enojne jarme in »dúgi jarem« za vprego dveh krav pri oranju, da stopa vsaka žival po svoji brazdi. »Dúgi jarem« so uporabljali predvsem na območju madžarske narodnosti v Prekmurju. V vaseh madžarske manjšine so nekdam phali proso v »možárjih«, lesenih pokončnih stopnah. Bolj splošno pa je bila v Prekmurju v rabi stopa na nožni pogon. Vse to lahko vidimo na razstavi v muzeju.

Razstavljeni »dožnjeki« ali »krone« so dandanes le okrasni predmet v kmečkih domovih. Nekdam pa so bili predmet delovnih običajev.

Od gospodarskih panog za Pomurje so pomembne še sadjarstvo, čebelarstvo in vinogradništvo. Razstavljenih je nekaj naprav za obiranje sadja iz okolice Lendave, pleteni »koš« iz Vučje gomile, pa predstavlja najstarejšo obliko čebelnega panja v Prekmurju.

V vinogradništvu, ki je zvečine razvito na radgonsko-kapelskem območju, v lendavskih goricah, se je ohranilo mnogo starih oblik obdelovanja vinogradov in seveda tudi mnogo izvornih domačih vinogradniških naprav. Muzej hrani poleg vinogradniškega orodja tudi tri značilne tipe pomurskih stiskalnic. Največja tovrstna naprava je »preša na kamen«. Zasebni ljutomerski vinogradniki uporabljajo »péško prešico«, v Prekmurju pa »prešo na vítel«. Poleg »možárja« za razstreljevanje oblakov, ki je iz Železnih dveri v Prlekiji, je razstavljena tudi preša za izdelovanje bučnega, makovega in repičnega olja iz Tropovec v Prekmurju.

Pletenje raznih posod, v ljudskem stavbarstvu pa celo pletenje pregradnih sten, predstavlja v Prekmurju posebno področje domače dejavnosti. Na razstavi vidimo iz šibja pletene manjše košare z ročaji, v katerih nosijo drva, smeti, sadje in razne poljedelske pridelke. Razstavljena so tudi »krbüle« (Renkovci) košare z ročaji ali brez njih, v teh prenašajo žito, kašo, semena, pa tudi hrano delavcem na polje. Posebno lepa mora biti košara, v kateri nosijo botri jedila na »gostúvanje« (Turnišče). Za prenašanje hrane uporabljajo tudi razne »korble« in »cekre«, ki jih še danes pletejo iz koruznega ličja. V preteklosti je bilo v Prekmurju tudi razvito pletenje preprog, ki so jih imeli na tleh v stanovanjskih prostorih. Danes so pletene preproge iz koruznega ličja, ki so razstavljene, že redkost v Prekmurju.

Od obrti je v tej pokrajini najbolj razširjeno lončarstvo. Najdlje se je obdržal v rabi črn vrček kobiljanskih in filovskih lončarjev. V »pútrah« so nosili vodo in druge pijače na polje, v gozd ali vinograd. V vrsti neloščenih izdelkov so razstavljeni »krópnjeki«, »répnjeki«, »mastnjáki« itd. V tej vrsti je največji izdelek »pár«, ki so ga v Prekmurju svojčas rabili za beljenje lanenega platna.

Kot dokaj razvito domačo dejavnost v Prekmurju moramo omeniti tkalstvo. V vaseh madžarske narodnosti so tkale žene, v Prlekiji in Prekmurju pa so bili tkalci moški. Na razstavi so prikazane vse tkalne priprave. Razstavljene so tudi statve »króсна« iz Bratonec v Prekmurju, stare nad 150 let. Na razstavi vidimo več vrst doma tkanih brisač in tkaničene brisače z rdečo vtkano široko borduro geometričnih vzorcev, ki so značilne za vasi madžarske manjšine (Dolina, Motvarjevci, Domanjševci, Hodoš). Iz mejnega območja Prekmurja z Medžimurjem pa so tkaničeni

mrtvaški prti, imenovani »vihalni«, ki jih dajo v grob umrlim članom družine.

Muzej hrani v svoji etnografski zbirki številne predmete povezane še z drugimi obrtmi, med temi naj omenimo le orodje sodarjev v Gančanih in usnjeno šolsko torbico, ki je izdelek usnarjev v Ljutomeru. Razstavljena je tudi »püta«, ki so jo uporabljali kupinarji (nabiralci jajc in perutnine).

Dobro so tudi zastopani cehovski predmeti. Razstavljena je cehovska skrinja iz leta 1724 iz beltinske fare. Skrinjica je imela tudi pravni pomen, kot znamenje samostojnega ceha. Dalje vidimo ohranjen vrč krojaškega ceha iz istega leta. Ohranjeno je besedilo prisege, s katerim je moral pomočnik priseči, da je bil sprejet v ceh in so ga priznali za samostojnega obrtnika. Razen prisege se je moral držati tudi cehovskih pravil. Muzej hrani iz let 1878 in 1773 pravila iz beltinske fare.

V Pomurju je v primerjavi z drugimi etničnimi območji v Sloveniji ljudska noša zelo hitro izginila. V razstavnih zbirkah je razstavljena noša iz okolice Črenšovec iz prve svetovne vojne, praznična noša iz vasi Dobrovnika na območju madžarske narodnostne manjšine in posamezni deli noše iz predelov Pomurja. Razstavljena je tudi zapuščinska zbirka petdesetih noš iz domačega platna, ki jih je v začetku 20. stoletja izdelala in izvezla Katalina Matjaš iz Petišovec.

Posebno narodopisno področje je ljudska prehrana. Ker je bilo Pomurje, zlasti še Prekmurje v preteklosti izrazito kmečka pokrajina, je tu znanih mnogo močnatih jedil, pogosto izboljšanih s smetano ali mlekom. Na razstavi vidimo razne vrste in oblike pogač ter druga močnata peciva kot n. pr. »vrtanek«, ki ga pečejo še v Prekmurju ob ženitovanjih in važnejših delih na polju. Madžarska narodnostna manjšina pa pozna »perec«. Mnogo je razstavljenih predmetov, ki so jih uporabljali pri pripravljanju jedi: »stopa« za panje prosa, ajde in ječmena iz Gančan v Prekmurju, »žrmlje«, »mlin« (Filovci). Razstavljeni so tudi možnarji in tolkači za drobljenje kavnega, makovega in drugega zrnja, »motüunica« za maslo, nečke imenovane »koritca« za mesenje kruha, pa tudi za zibanje dojenčkov. Za shranjevanje živil so imeli v Prekmurju »lése«, posebne pletene omarice z dvokapnim pokrovom ali ravnim pokrovom za shranjevanje »kisiláčkov« — doma narejenih okroglih sirčkov. Razstavljene so tudi košare in skrinje — »kište«, v katerih so shranjevali zrnje. Danes so v rabi velike trebušaste košare, v katerih lahko hranijo stot zrnja ali celo več. Starejši od košar so »bednji« izdolbena jagnjedova debla, v katerih so hranili žito. Največji »bédnji« so bili nad 3 m visoki in so imeli premer okoli 2 m. Taki so bili v Prekmurju v uporabi v vaseh ob Muri. Bedenj na razstavi je bil v rabi do 1955. leta v Dokležovju, drži pa 1375 kg pšenice. Od skrinj sta razstavljeni dve vrsti: starejše tesane skrinje in poslikane skrinje, delo mizarjev.

Ljudsko umetnost in običaje kažejo razstavljena nabožna plastika, velikonočni pirhi, slike na steklo, ki so prihajale v Prekmurje iz sosednjih, nemško govorečih dežel in iz Medžimurja.

S področja ljudskega stavbarstva hrani muzej v svojem oddelku izvirne »svisli« iz Doline pri Lendavi. Tu je tudi rekonstruirana značilna prekmurska črna kuhinja z nekaterimi izvirnimi predmeti notranje opreme in kuhinjskih pripomočkov. Razstavljena sta tudi dva tipa čelensika, premičen iz Prlekije in nepremičen iz Prekmurja. Razstavljeni so še razni tipi svečnikov, doma izdelane sveče lojenke in končno predhodnik petrolejske svetilke na kovinskem stojalu z leščerbo in senčnikom.

Zanimivost razstavljenih zbirk so tudi pravne starine »klada« za vklepanje nog za sramotilno kazen iz Bogojine z letnico 1801 in stare votle mere : »korčič«, »kebel«, »vagan«, »pint«.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE VOLKSKUNDLICHE ABTEILUNG IM MUSEUM DES MURGEBIETES IN MURSKA SOBOTA

Die volkskundliche Abteilung im Museum des Murgebietes in Murska Sobota wurde in den letzten zehn Jahren aufgebaut. Im Jahre 1955, als das Museum gegründet wurde, besass die Abteilung lediglich 30 volkskundliche Gegenstände. Dank der intensiven und systematischen Arbeit in den folgenden Jahren wurden im Rahmen der Feldforschungen trotz der spärlichen Geldmittel nahezu 1100 Gegenstände gesammelt. Davon sind am zahlreichsten die Textiliensammlung (397 Gegenstände), die Sammlung der Hausausstattung (107 Gegenstände) und die Sammlung der Volkskunst (79 Gegenstände).

Über 700 Gegenstände sind ausgestellt und nehmen innerhalb des gesamten Ausstellungsraumes des Museums den grössten Platz ein. Die Gegenstände gehören dem 19. und der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts an, während einige Werke der Volkskunst älter sind.